SADDHARMA

Tijdschrift over boeddhisme December 1990

In dit nummer:

SADDHARMA - de Goede Leer - is het orgaan van de Stichting Vrienden van het Boeddhisme. Het blad verschijnt viermaal per jaar. Losse nummers: *f*. 3,--.

Redactiecommissie: I. den Boer, Storm van 's-Gravesandeweg 75, 2242 JD Wassenaar, prof. dr. R.H.C. Janssen, Nico Tydeman, dr. H.F. de Wit.

De Stichting Vrienden van het Boeddhisme is sinds 15 december 1978 de voortzetting van de Stichting Nederlands Boeddhistisch Centrum die werd opgericht op 8 november 1967. De stichting is:

- een ontmoetingsplaats voor alle vrienden van het boeddhisme;
- niet gebonden aan een boeddhistische school of groepering; de verschillende richtingen die het boeddhisme kent, komen in haar publikaties en op haar bijeenkomsten aan het woord;
- geen religieus genootschap in de engere zin van het woord.

De Stichting Vrienden van het Boeddhisme wil diegenen verenigen - welke levensovertuiging of welk geloof zij ook aanhangen - die op enigerlei wijze belangstellen in het boeddhisme of zich daarbij betrokken voelen. Zij zijn als begunstigers van harte welkom.

Begunstigers ontvangen het tijdschrift Saddharma en brochures over onderwerpen die in het kader van het boeddhisme van belang zijn en die onder auspiciën van de stichting worden uitgegeven; zij hebben het recht deel te nemen aan de landelijke lente- en herfstbijeenkomsten.

Tevens wil de stichting, onder meer door het in stand houden van een bibliotheek, fungeren als documentatiecentrum over het boeddhisme ten behoeve van begunstigers en andere belangstellenden.

Secretariaat: drs. V.J. van Gemert, Het Jannink 55, 7471 VC Goor.

Minimum-donatie 1990: *f*. 35,-- (echtpaar *f*. 45,--, stud. *f*. 25,--). Postgiro no. 1520022 t.n.v. penningmeester stichting Vrienden van het Boeddhisme, Oegstgeest.

Brochures die nog verkrijgbaar zijn:
Grondbeginselen van het boeddhisme, door Tonny Kurpershoek-Scherft,
Natuurbehoud en milieubeheer: metta en karuna, door Victor Westhoff,
Inzicht en uitzicht, twee opstellen over Zen, door Leo Boer,
Boeddhisme en psychologie, door Rob Janssen,
Oosterse meditatie en westerse psychotherapie, door Ada Herpst.
Prijs (incl. porto) *f*. 5,-- per exemplaar.

Tevens verkrijgbaar: het insigne 'Wiel van de Leer', met het woord Dharma, verguld.
Prijs (incl. porto) *f*. 17,50.

Bestellingen gelieve men te richten aan het secretariaat.
Vermeldt s.v.p. duidelijk de titel van de gewenste brochure.

SADDHARMA

Jaargang 22, nrs. 2/3 **December 1990**

REDACTIONEEL

UITDAGING TOT EEN DEBAT OVER BOEDDHISME IN HET WESTEN

Met een aantal prikkelende uitspraken presenteert Eli Vroom in dit nummer van Saddharma een belangwekkend voorstel. Hij roept op tot een debat over het boeddhistische mens- en wereldbeeld tegenover of naast bij uitstek westerse opvattingen.

Om te beginnen zet hij vraagtekens bij de doelstelling van de Stichting Vrienden van het Boeddhisme die inhoudt dat moet worden gestreefd naar 'integratie van het boeddhisme in het westerse cultuurpatroon'. Het boeddhisme in West-Europa staat nog zo zwak in zijn schoenen dat de schrijver zich afvraagt: "Valt er dan al wat te integreren?" De vraag is gerechtvaardigd of het schuchtere boeddhisme wel is opgewassen tegen de geldingsmacht van de westerse waarden, normen en leefstijl. Integratie zou kunnen leiden tot verwatering, in uiterste gevallen tot ontkrachting van het boeddhisme.

Het jonge Europese boeddhisme moet zich, wil het zelfs maar overleven, inzicht in de eigen positie verwerven, zo meent Vroom. Nodig is een bewustwording van verschil en overeenkomst tussen elementen van de boeddhistische leringen en elementen van het westelijk cultureel erfgoed en westerse moderniteit.

Een bijdrage hiertoe kan worden gevormd door een uitvoerig debat waarin zoveel mogelijk kwesties aan de orde komen die relevant zijn in de vroege fase van verwerking en reactievorming waarin het boeddhisme ook in Nederland verkeert. Debatteren is een oude en nog steeds gangbare boeddhistische methode om meer inzicht in de werkelijkheid te krijgen. Het debat beoogt dan niet de deelnemers gelegenheid te geven om te 'scoren', maar dient als 'instrument ter uiteenzetting'.

Het bestuur van de Stichting Vrienden van het Boeddhisme zou een dergelijk debat van harte toejuichen. Het prille boeddhisme in ons land kan hierdoor een duidelijker profiel krijgen, zowel in eigen kring als erbuiten. De redactie stelt graag de kolommen van Saddharma open voor het debat. Het artikel van Eli Vroom onder de titel 'Boeddhisme door de voordeur' is meer dan een voorstel: het is een uitdaging! □

BOEDDHISME DOOR DE VOORDEUR: EEN VOORSTEL

door Eli Vroom

In de informatiefolder van de Stichting Vrienden van het Boeddhisme (SVB), die mij onlangs onder ogen kwam (een nieuwe folder?), omschrijft de SVB haar taak als volgt: "(zij) wil door haar werkzaamheden een bijdrage leveren aan de integratie van het boeddhisme in het westers cultuurpatroon". Vervolgens worden de activiteiten opgesomd via welke ze deze doelstelling denkt te realiseren, zoals door het houden van de bekende voorjaars- en najaarsbijeenkomsten, de organisatie van cursussen en de vorming van regionale gespreksgroepen.

De zinsnede "integratie in het westers cultuurpatroon" bleek een vaag bekende klank voor mij te hebben, waarvan de oorzaak mij aanvankelijk ontging. Na enig bladeren in oude Saddharma's stuitte ik echter op een kort artikel van mr. Leo Boer (sept. 1982) getiteld: Onze Stichting 15 Jaar! Ter gelegenheid hiervan somt mr. Boer een aantal taken op voor de volgende periode van vijftien jaar, en één daarvan is: het op wetenschappelijk verantwoorde wijze onderzoeken of, en zo ja hoe, een integratie van het boeddhisme in het westers cultuurpatroon mogelijk is

Het integratiethema, om het zo maar te dopen, is dus wel eerder in deze kolommen genoemd, maar, voorzover mij bekend, is het daarbij ook gebleven. Ook de suggestie van een wetenschappelijk onderzoek naar de toekomstperspectieven van het boeddhisme in het westen is bij mijn weten nooit uitgewerkt (het lijkt me ook een onbegonnen zaak toe, eerlijk gezegd). Het feit echter dat de SVB de integratie expliciet als haar doelstelling noemt, tekent nochtans het belang dat eraan wordt toegekend.

Is deze weergave van zaken correct, dan rijzen er echter een paar vragen, waarvan de beantwoording, dunkt mij, nog niet zo eenvoudig is. Het zijn vragen als: wat wordt hier eigenlijk bedoeld met de term "integratie"; waarom wordt het wenselijk geacht ernaar te streven in plaats van naar juist het tegengestelde, t.w. de profilering van het boeddhistisch-andere, en hoe zou zich zo'n integratie moeten voltrekken: met bereidwillige medewerking van de westers-boeddhistische groeperingen, bijvoorbeeld via een oecumenische dialoog met het christendom? Wat ervan te zeggen? Ik tast in het duister als ik van de aangehaalde zinsnede zowel de strekking als de opportuniteit tracht te vatten.

Over het laatste aspect het volgende. Wanneer we ons beperken tot de Westeuropese (inclusief de Nederlandse) situatie van vandaag, constateren we dat het boeddhisme er in een nog zo pril stadium van ontwikkeling verkeert en nog zo zwak in de schoenen staat, dat elke gedachte aan "integratie in het westerse cultuurpatroon" voorbarig aandoet. Valt er dan al wat te integreren, vraag je je af. Hier en daar houden kleine groepjes zich bezig met studie en meditatie, soms nog sterk leunend op Aziatische personele bijstand en op de tradities (ritueel, meditatief, doctrinair) die zich binnen een Aziatisch cultuurpatroon hebben ontwikkeld.

Voor deze groepjes is in dit stadium niet de integratiekwestie relevant, maar de opgave de boeddhistische identiteit te ontwikkelen, deze te versterken en daarbij een onderscheid te kunnen maken tussen enerzijds de boeddhistische elementen die q.q. transcultureel zijn en anderzijds de Aziatisch-historisch gebonden vormen van overlevering.

Maar deze groepjes (en ook de min of meer loslopende individuele boeddhisten zoals ikzelf) leiden een (ideologisch) bedreigd bestaan, zulks om diverse redenen, waarvan op dit moment m.i. een der belangrijkste gelegen is in de combinatie van het geringe aantal overtuigde en praktizerende boeddhisten met de versnippering daarvan over de verschillende denominaties. In samenhang daarmee vertoont de situatie trekken van overeenkomst met die van eerste-generatie allochtonen ten onzent, een wat gewaagde vergelijking, maar een vergelijking die in elk geval niet wil verbloemen dat het fenomeen "boeddhisme op westerse bodem" nog pas in het eerste stadium verkeert van verworteling- en wat daarna komt, of wenselijk zou zijn te komen, weet nog niemand. Misschien zullen de groeperingen zeer verschillende richtingen inslaan, waarbij een extreem monachaal isolationisme, met een sterk accent op westerse-wereldmijding ook een mogelijkheid is.

Voorzover we al van een westers boeddhisme kunnen spreken, zullen we ook zeker nog erkennen, dat het in het westers cultuurpatroon ervaren wordt als een vreemde eend in de bijt. Je moet daar natuurlijk vrede mee hebben, dat neemt niet weg, dat het besef door de omgeving als anders, zoal niet zonderling, beschouwd te worden, een niet geringe psychische druk kan uitoefenen. De spanning die dat met zich meebrengt, kan op haar beurt leiden tot behoefte aan aanpassing om die druk te verminderen. Boeddhisme, voorzover dat eisen stelt, wordt dan misschien ingeruild voor salonboeddhisme, een conversatiethema van intellectueel-modieuze snit.

Houdt de gedachte aan integratie, tegen de bovengeschetste achtergrond, niet allerlei ongewenste risico's in? Ik denk niet dat de Stichting Vrienden van het Boeddhisme onder het mom van integratie streeft naar ontkrachting van het boeddhisme. Toch is de vrees gerechtvaardigd, dat aanpassing en verwatering eerder bevorderd worden door de integratiegedachte dan dat er een versterking en scherpere profilering van het boeddhistisch eigene uit voortvloeit.

Dit valt simpelweg af te leiden uit het enorme verschil in geldingsmacht (d.w.z. de macht om zich te *doen* gelden) tussen enerzijds de vigerende westerse waarden, normen en leefstijl, dagelijks bekrachtigd door media, reclame, wetenschappelijke publicaties, politieke vertogen enz., en anderzijds de afwezigheid daarvan in het milieu van het jonge en schuchtere westerse boeddhisme. De term "integratie" suggereert een min of meer gelijkwaardige verhouding van partners in een spanningsverhouding, terwijl in het onderhavige geval het voor de boeddhistische groeperinkjes zelfs twijfelachtig is of ze zich van het blote voortbestaan kunnen verzekeren.

Je zou hen misschien kunnen zien als uitzaaiingen van cellen in een lichaam (de westerse cultuur van thans) dat hen goedmoedig tolereert, maar dat als *milieu* aan deze cellen slechts geringe overleveringskansen biedt. Het westerse superioriteitsbesef staat immers niet gemakkelijk toe, dat men erkent dat buiten de eigen cultuursfeer op een bepaald terrein inzichten en waarden tot ontwikkeling zijn gekomen die het verdienen in de plaats gesteld te worden van wat in eigen keuken gebrouwen is. Daarom willen we het vreemde wel bestuderen, weetgierig als we zijn, en als spiritueel toerist willen we ons ook wel een poosje onderdompelen in ons onbekende belevingen, maar in laatste instantie zullen we eigen criteria aanleggen om te beoordelen wat heilzaam of schadelijk is. Voor onszelf; maar omdat we zo superieur zijn, geldt, wat voor ons geldt, natuurlijk voor iedereen op deze aardbol. Welke andere criteria zou je immers *kunnen* aanleggen dan die van jezelf, nietwaar? Maar laten we ons niet in de problematiek van het cultuurrelativisme begeven en ons beperken tot praktische zaken.

Als we ervan uitgaan dat in onze wereld, die hard op weg is in een "global village" te verkeren, er vele rivaliserende heilsboodschappen circuleren die claimen vanuit een niet cultuur-historisch gebonden universalisme te spreken, (hiertoe ook het westers wetenschappelijk en technologisch project te rekenen), en dat

daarnaast op deze pretenties allerhande kritiek ten gehore wordt gebracht, waarin vaak ook het boeddhisme mede-besloten is, dan realiseren we ons dat het jonge Europese boeddhisme, wil het overleven, zich inzicht in de eigen positie moeten verwerven.

Ik doel daarmee op bewustwording als een proces dat gevoed wordt door een groeiend inzicht in verschil en overeenkomst tussen enerzijds zekere elementen van de boeddhistische leringen en praktijk en anderzijds elementen van het westelijk cultureel erfgoed en van de westerse moderniteit.

Dat is een ander streven dan naar integratie, omdat het uitprobeert of en hoe wij, westerlingen, ons kunnen bevinden, kunnen ademen in de sfeer van het boeddhisme: een verkennend streven naar inpassing van ons leven en denken en eventuele omvorming daarvan en niet het omgekeerde: een streven naar inpassing van het boeddhisme in het westerse cultuurpatroon. Ik ben me ervan bewust dat ik de tegenstelling nogal aanscherp, maar dat is omwille van de duidelijkheid en geenszins omdat ik meen dat de SVB en ik het zo oneens zouden zijn.

Dat ik hier zoveel ophang aan het integratiethema uit een folder en een Saddharmanummer is trouwens ook "pour besoin de la cause"; ik maak gebruik van een welkome gelegenheid om een bepaalde kijk op de situatie van het westerse boeddhisme te verkondigen. En tevens, om in het voetspoor daarvan, te bepleiten dat de Vrienden een stimulerende rol gaan spelen op dit grensgebied van boeddhisme en westerse cultuur, waar, *vanuit een boeddhistische optiek,* nog zoveel moet gebeuren wat betreft verkenning en bewustwording van de westerse conditionering, conceptueel en gevoelsmatig.

Met de laatste opmerking ben ik aangeland bij het voorstel dat ik in de aanhef noemde en dat ik hierbij in overweging geef.

Het komt hierop neer: zou het niet nuttig zijn om in de kolommen van dit blad een uitvoerig debat te voeren, waarin zo veel mogelijk aspecten naar voren komen van de relatie (positief of negatief) tussen enerzijds het (pan-)boeddhistisch mens- en wereldbeeld (met de soteriologische implicaties van dien) en anderzijds het assortiment van westerse stellingsnames daartegenover, of daarnáást?

Dat klinkt misschien nogal pretentieus en ronkend, maar omdat ik naar beknoptheid streef kan ik het niet anders uitdrukken. Wat ik bedoel is in elk geval polemiek, scherpzinnigheid, weerbaarheid en assertiviteit, kwaliteiten waarvan sommigen misschien menen dat ze niet passen bij boeddhistisch gedrag. Dat is

echter een mening die geen steun vindt in de canonieke teksten en de geschiedschrijving van het boeddhisme, waaruit blijkt dat het debat weliswaar nooit om zichzelfs wil gezocht werd, maar ook niet uit de weg werd gegaan.

Mijn voorstel heeft dus twee aspecten: een inhoudelijk en een formeel. Het laatste betreft de debatvorm, hier voorgesteld als een m.i. vruchtbare methode van verkenning en verheldering van een bepaalde materie. Het is natuurlijk een gesimuleerd debat met het karakter van een rollenspel, waarbij de debattanten opponerende posities innemen, zonder dat ze met deze posities geïdentificeerd mogen worden. (Bijvoorbeeld: *W.* staat voor kritische westerling, *B.* voor "boeddhist in algemene zin" (niet de vertegenwoordiger van een bepaalde richting).

We mogen aannemen dat de gekozen vorm vaak een afspiegeling zal opleveren van werkelijke discussies die westerse boeddhisten met hun omgeving te voeren hebben, of een afspiegeling van een individuele innerlijke tweespraak en tweestrijd, zoals deze geestesactiviteiten zich nu eenmaal bij spirituele groeiprocessen plegen te manifesteren. Ik hoop daarom dat als vrucht van de methode het opgeleverde materiaal, na aan een eindredactie te zijn onderworpen, zonder veel moeite bruikbaar te maken is voor praktische aanwending ten behoeve van voorlichting, cursusmateriaal en, last but not least, voor het voeren van openbare debatten bij die gelegenheden waar presentatie en verdediging van het boeddhisme een goede zaak zou kunnen zijn. De titel "Boeddhisme door de Voordeur" kan men o.a. op deze mogelijkheid betrekken, ze heeft echter een verdere strekking.

Dan de inhoudelijke kant. Vanwege de uitgebreidheid van het onderwerp zal er een keus gemaakt moeten worden uit de ontzaglijke hoeveelheid items die aan de orde gesteld kunnen worden. Mijn voorkeur gaat uit naar kwesties die relevantie hebben in de nog vroege fase van verwerking en reactievorming, als westerse geïnteresseerden reeds enige informatie hebben opgedaan en ietwat bekend zijn met concepten als dharma, dharma's, skandha's, samsara, anatta, sunyata, nirvana e.a., en over enige meditatiepraktijk beschikken. Debattant *W.* heeft daardoor wat meer armslag voor inhoudelijke kritiek, terwijl toch het debat zich niet te zeer verliest in deskundologie in wijsgerig, boeddhologisch, godsdienstwetenschappelijk of welk opzicht ook.

Ten slotte, mijn voorstel is een voorstel tot een proefneming. Ik zou het toejuichen als via dit experiment het Nederlandse boeddhisme meer plaats inruimde aan het discussiëren, gedefinieerd niet als een meningenstrijd waar te "scoren" valt, maar als een instrument ter uiteenzetting, zowel in eigen kring als in het contact met de buitenwacht, van wat als heilzaam en wat als schadelijk voor de mens beschouwd wordt vanuit boeddhistisch gezichtspunt. Ik heb nu wel eens de indruk dat er een soort taboe op debatteren rust, terwijl het debat, mits met de juiste intentie gevoerd en beperkt tot wat de serieuze boeddhist de moeite waard acht, reeds in de oudste tradities positief gewaardeerd wordt, o.a. als een van de zeven factoren die tot Verlichting voeren, (dhamma-vicaya, onderzoek van de Leer via tekstlezing, studie, research, discussies enz.). □

De rooms-katholieke zenleraar pater dr. H.M. Enomiya-Lassalle S.J., die op 7 juli 1990 op 91-jarige leeftijd overleed, was het toonbeeld van een man die zonder zijn wortels in de westerse cultuur te verloochenen, de kern van het boeddhisme uitdroeg. Hij stichtte een zencentrum in Tokio, maar gaf van 1974 tot 1989 ook elk jaar instructie in zenmeditatie op De Tiltenberg in Vogelenzang. Een vertaling van zijn boek **Zen-Meditation für Christen** *verscheen in 1968 onder de titel* **Zenmeditatie, ontmoeting tussen zen en christendom.** *(Uitg. Ambo, Bilthoven.)*

BOEDDHISME EN TAOISME OP NAJAARSBIJEENKOMST SVB

De Conferentie over Boeddhisme en Taoïsme, waartoe de najaarsbijeenkomst van de Stichting Vrienden van het Boeddhisme dit jaar was uitgegroeid, is een zeer geslaagd evenement geworden. De bijeenkomst werd gehouden in de Internationale School voor Wijsbegeerte in Leusden op zaterdag 22 en zondag 23 september jl. De organisatie was mede in handen van de ISVW. De leiding op beide dagen berustte bij prof. dr. R.H.C. Janssen, voorzitter van de Vrienden van het Boeddhisme.

Taoïsme en boeddhisme: wel of geen bloem

De taoïsten houden zich bezig met het lichaam, de boeddhisten met de geest. Met deze zegswijze gaven de befaamde sinologen prof. dr. E. Zürcher en prof. dr. K. Schipper aan het einde van de tweedaagse bijeenkomst eensgezind het kenmerkende verschil tussen beide religies aan.

Voor de taoïsten fungeert het lichaam als het instrument voor de verlossing. Boeddhisten zoeken door middel van de meditatie de verlossing in de geest, aldus Zürcher. Het taoïsme huldigt de opvatting dat alles bestaat uit ch'i, pneuma, 'spul' zoals Zürcher het voor zijn studenten pleegt te vertalen. Ook de geest is 'spul', hoewel heel fijn spul. Het boeddhisme daarentegen gaat ervan uit dat de werkelijkheid irreëel is; alles is illusie.

Prof. Schipper lichtte het verschil toe met het verhaal over de taoïstische mysticus en diens vriend, een Zen-boeddhist, die al mediterende een reis maken naar een hemelse bloementuin. Allebei plukken ze een bloem. Terug op aarde heeft de Zen-boeddhist niets meer: alles is immers illusie. Maar de taoïst heeft een echte bloem.

Het taoïsme legt ook, anders dan het boeddhisme, het accent op voortdurende aanpassing aan de veranderende omstandigheden in het universum. Dit aanpassingsvermogen is geleidelijk een maatschappelijk ideaal geworden. Vandaar dat het Chinese zakenleven uitermate flexibel is, aldus Zürcher. "Een Chinese zakenman kan de ene maand handelen in autobanden, de volgende maand in oud zilver". De keerzijde is echter een enorm opportunisme.

Eerder op de dag had prof. Zürcher, hoogleraar aan de Rijksuniversiteit in Leiden, een inleiding gehouden over het boed-

dhisme in het middeleeuwse China, uitgaande van een origineel aspect, namelijk de positie van de boeddhistische non. Prof. Schipper, hoogleraar aan de Sorbonne in Parijs, koos eveneens een oorspronkelijke invalshoek voor zijn voordracht die de titel droeg: Goddelijke liefde. Met de beschrijving van een lentefeest lichtte hij de essentiële functie van het ritueel in het taoïsme toe.

Als eerste spreker had de dag tevoren prof. dr. U. Libbrecht, hoogleraar in de Chinese en vergelijkende filosofie aan de Katholieke Universiteit in Leuven, een voordracht gehouden over het ontstaan van het Ch'an-boeddhisme, "de meest Chinese van de boeddhistische stromingen". Zijn uiteenzetting over de filosofie van het taoïsme legde een stevige basis voor de latere voordrachten. Uitgebreide samenvattingen van de inleidingen van Libbrecht, Zürcher en Schipper vindt u verderop in dit nummer.

Mensenzoon

De tibetoloog en romanschrijver drs. Michele Ondei, oud-conservator van het Museum voor Volkenkunde in Rotterdam, hield zaterdagavond een persoonlijk getinte voordracht over de ontmoeting tussen 'Oosterse' en 'Westerse' levensbeschouwingen aan de hand van zijn recente roman 'Mensenzoon' (uitg Thot, Amsterdam).

Na de dood van Christus, aldus het verhaal, heeft Peter zijn oude leven als visser hervat. Dan valt een vreemdeling als een dief in de nacht zijn huis binnen. De ontmoeting met deze vreemdeling brengt Peter ertoe een religieuze gemeenschap te stichten. Als de gemeenschap zich tegen de vreemdeling keert en hem ter dood brengt, trekt Peter zich terug en begint een zoektocht naar zijn eigen innerlijk. Na een louterend verblijf bij een kluizenaar bezoekt hij de twee mensen die verantwoordelijk waren voor de dood van Christus, raakt op vertrouwelijke voet met hen en krijgt begrip voor wat zij hebben gedaan. Het verhaal is een vrije vertaling van een Bijbels gegeven, waarbij de kluizenaar veel taoïstische en Zen-boeddhistische trekken vertoont.

Bulderend zwijgen

Dr. K. Ruitenbeek, conservator van de afdeling Aziatische kunst van het Rijksmuseum in Amsterdam, sprak zaterdagochtend over boeddhistische kunst in China. Hij richtte zich vooral op afbeeldingen van de grote redenaar Vimalakirti, die als exponent

van het Mahayana-boeddhisme in een groot debat de pleitbezorger van het Hinayana, Manjusri, verpletterend verslaat. Vimalakirti wordt vaak afgebeeld met een open mond die zijn 'bulderend zwijgen' weergeeft als symbool van adwaita, de non-dualiteit.

De Chinese boeddhistische kunst is vrijwel gelijktijdig met de komst van het boeddhisme in China ontstaan, rond het begin van de jaartelling. De architectuur, beeldhouwkunst en schilderkunst van de eeuwen daarna zijn diepgaand door het boeddhisme beïnvloed. In bouw- en beeldhouwkunst wisselden perioden met een sterke Indiase invloed af met perioden waarin een eigen Chinese vormentaal tot bloei kwam, aldus dr. Ruitenbeek. □

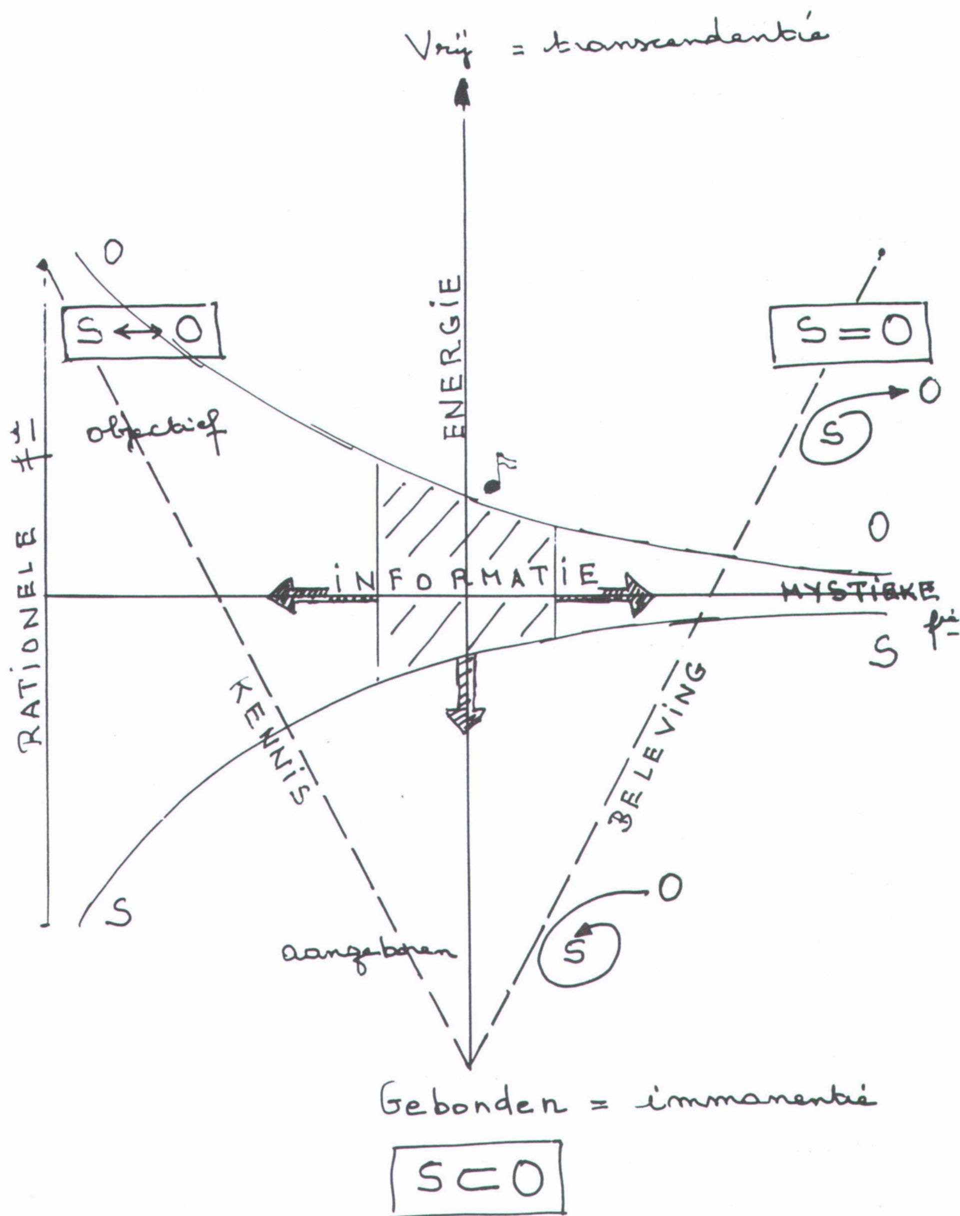
CH'AN-BOEDDHISME: AANVAARDING VAN DE WORDINGSWERELD

Prof. dr. U. Libbrecht, hoogleraar Chinese en vergelijkende filosofie aan de Katholieke Universiteit Leuven, koos op de Conferentie over Taoïsme en Boeddhisme een zeer brede basis voor zijn inleiding over het ontstaan van het Ch'an- of Zen-boeddhisme.

Libbrecht begon met een model dat hij veelvuldig hanteert om verschillende levensbeschouwingen te vergelijken. De mens wordt in dit denkmodel opgevat als een energetisch geheel. Er is onderscheid tussen gebonden en vrije energie. Dieren zijn gedetermineerd om te leven binnen een bepaalde gedragscode, anders gezegd, zij leven met gebonden energie. "De Chinezen zouden zeggen dat dieren de gelukkigste wezens zijn. Waarom? Het onthutsende antwoord is: omdat zij niet weten".

De andere hoofdlijn in Libbrechts model is, naast de verticale as van de energie, de horizontale as van informatie, die loopt van de rationele naar de mystieke functie. De twee vormen van informatie corresponderen met het verschil tussen de filosoof, bij wie de rationele functie overheerst, en de religieuze 'denker' bij wie de mystieke functie de overhand heeft en die daarom een mysticus wordt genoemd.

Het subject kan zich in verregaande mate distantiëren van het object, hetgeen in het bijzonder gebeurt bij de wetenschapsbeoefening. Zij kunnen ook in elkaar opgaan in een beleving, een directe ervaring, die in de mystieke literatuur als het ideaal wordt beschreven: wij dragen het mysterie van de werkelijkheid in onszelf.

Vrij = transcendentie
O
S↔O
S=O
O
S
objectief
ENERGIE
O
RATIONELE
INFORMATIE
MYSTIEKE
S
KENNIS
BELEVING
S
O
S
aangeboren
Gebonden = immanentie
S⊂O

Het universum is, zo gezien, een rationele structuur (logos) die ik geleidelijk kan begrijpen (ratio), en tegelijk is het iets 'mysterisch'. Libbrecht maakte een vergelijking met de muziek. Daarin is een rationeel aspect te onderscheiden, maar muziek is niet volledig rationeel. Als dat wel zo was, kon de uitvoering achterwege blijven; dan konden we volstaan met het lezen van de partituur.

Om wetenschap te beoefenen, is een kunstmatige ingreep nodig. De wetenschapper treedt tijdelijk op als pure ratio. Maar ook als men een pure beleving wil, waarin subject en object samenvallen, is een kunstmatige situatie noodzakelijk, nl. de meditatie.

De taoïsten kiezen voor een derde weg: de integratie in de natuur zonder transcendentie, met andere woorden zonder de werkelijkheid te willen overstijgen. "Van wetenschap krijg je kramp in je verstand, van meditatie krijg je kramp in je ziel. Daarom: terug naar de natuur", aldus Libbrecht.

Zolang het subject tracht de objectieve wereld naar zich toe te halen, staat het ego centraal. "Het grote inzicht van de Boeddha was: wij vragen, zagen en klagen zolang het ego centraal staat, met het doel het in het eigen leven beter te krijgen". Men kan echter ook de intentionaliteit van het ego wegvagen en zich richten op het mysterie van het bestaan. Daardoor kan de mens loskomen van zijn lust- en onlust-gevoelens.

Unieke stap

Het Ch'an-boeddhisme wordt gekenmerkt door de aanvaarding van de wereld als het onophoudelijke worden, waarin niets een ogenblik blijft, "iets wat ons, westerlingen, altijd een beetje verdrietig stemt". De wordingswereld, dat is de natuur, een harmonisch systeem dat zichzelf in evenwicht brengt. Als ik daarin wil meedoen, moet ik me tevreden stellen met die wereld. Ik wil dan niet de wordingswereld overstijgen of transcenderen. Hierin ligt de betekenis van het Chinese begrip *wu wei.* Het betekent niet 'niets doen', maar de natuur volgen.

Met de aanvaarding van de wordingswereld heeft Ch'an een unieke stap in het boeddhisme gezet. Het boeddhisme was een puur transcendente religie. De wordingswereld was 'maya', door Libbrecht niet vertaald als 'schijn', maar als 'schijnsel'. Boeddhisten hadden altijd gezegd: de fenomenale wereld is een mayawereld, die wij moeten transcenderen, overstijgen. Onder invloed van het taoïsme aanvaardde het Ch'an-boeddhisme de wordingswereld en daarmee de opvatting dat het universum heilig is. Het

mysterie schuilt in de wereld zelf.

Het Ch'an-boeddhisme wil de relatie subject/object vernietigen door kortsluiting te laten ontstaan in de geest. Een hulpmiddel kunnen de 'onzinnige' vragen of uitspraken zijn die koans worden genoemd. "Als je het boeddhisme niet begrijpt, krijg je tien stokslagen. Als je het wel begrijpt krijg je er ook tien". Men moet niet met de rationele functie het antwoord zoeken, maar met de mystieke functie.

Het verschil tussen het Zen-boeddhisme en de gangbare religies is dat de laatste verlossingsreligies zijn. Zij willen van de wereld af, ze zijn dualistisch. Het Zen-boeddhisme is het enige radicale non-dualisme. De werkelijkheid ligt *in* de wereld zelf, in de sterren en de bloemen. Het verschil van Zen met het traditionele boeddhisme is: de natuur is heilig, het verschil met het taoïsme: de natuur is zichzelf genoeg.

D.T. Suzuki

Ch'an is de meest Chinese van de boeddhistische stromingen, maar door D.T. Suzuki, de Japanse geleerde die Zen in het westen introduceerde, is men gaan geloven dat het Japans is, aldus Librecht. De oorsprong van Ch'an of Zen wordt vaak teruggevoerd tot de volgende legende over de Boeddha.

Een van zijn leerlingen biedt de Boeddha een bloem aan en vraagt: Meester, wilt gij de leer verkondigen? De Boeddha neemt de bloem, kijkt en zegt niets. Eén leerling glimlacht.

De bloem is iets van het mysterie van het bestaan. De leerlingen vragen daarvoor in ruil 'een leer', een theorie. Maar op het hoogste niveau is er geen theorie. De Boeddha kan alleen tonen, laten zien, hoe de leerling op de weg tot begrip kan raken. De directe ervaring van de wordingswereld moet je niet proberen in theorieën om te zetten.

Hui-neng schreef in de Platform-sutra: elke beleving berust niet op een theorie, maar op de authenticiteit van de menselijke ervaring. Ervaringen kunnen ook niet-authentiek zijn, namelijk als zij zijn gebonden aan het ego. Wie regels volgt, is kramp-achtig bezig. Lao Tzu zei: wie op zijn tenen loopt, loopt niet vast en krachtig. Het handelen moet op een natuurlijke manier gaan, spontaan, zoals karakteristiek is voor de belevingswereld.

Kenmerken van Zen zijn o.a. de nadruk op natuur en spontaniteit, de nadruk op de opvatting dat de Boeddha-natuur in alle dingen is (de Boeddha is geen transcendente figuur), en het feit

dat het een woordeloze leer is. Onder taoïstische invloed maakte men zich los van de heilige schriften van het Indische boeddhisme en de liturgieën.

Is Zen dan nog wel boeddhisme? Hoewel geschriften onbelangrijk worden geacht, wordt er wel belang gehecht aan de ervaring van de Boeddha zelf. Maar de Ch'an-boeddhist verstookt het houten Boeddha-*beeld*. Als de boeddhist verontwaardigd reageert, zegt de Ch'an-boeddhist verbaasd: "O, ik wist niet dat je dacht dat dit de Boeddha was".

Loslaten

Kun je er komen door geestelijke oefeningen? Eigenlijk niet. Eerst moet je toewerken naar het loslaten van alle dualisme, inclusief het morele dualisme van goed en kwaad. Men denke aan de monnik die een jonge vrouw over de rivier droeg. Zijn metgezel, ook een monnik, zegt na een paar kilometer: "Het was onjuist dat je die vrouw over de rivier hebt gedragen. Je hebt de regel overtreden". De andere monnik: "Ik heb haar aan de rivier achtergelaten toen ik haar had neergezet. Jij draagt haar nog steeds mee".

De mens moet vervolgens proberen zijn gevoelens, verwachtingen en wensen te overwinnen, want wie dergelijke concepten hanteert, komt er niet. Het is dan als met de duizendpoot die begon te struikelen toen iemand hem had gevraagd hoe hij kon lopen met al die poten. Zijn verstand was tussen zijn poten geslagen.

De verlichting zoeken is: op een ezel rijdend een ezel zoeken. Het hele universum is toch een mysterie? Waarom dan zoeken? Leef authentiek, dan zal de verlichting vanzelf naar boven komen. Doe alles wat je moet doen. Het heeft allemaal een religieus karakter. Het is allemaal deelachtig aan het ene grote wonder, aldus Libbrecht. "Men moet heel nederig en simpel bestaan: uw dagelijks leven is de hoogste spiritualiteit". □

CHINESE BOEDDHISTISCHE NONNEN: 'DAMES' IN VELERLEI ROLLEN

Prof. dr. E. Zürcher, hoogleraar aan het Sinologisch Instituut van de Rijksuniversiteit in Leiden, bood op de Conferentie over Taoïsme en Boeddhisme in Leusden een verrassend inkijkje in het leven van boeddhistische nonnen in het oude China.

Na een lange periode waarin het boeddhisme beperkt bleef tot het gewone volk drong het in de Chinese Middeleeuwen (ca. vierde tot en met zesde eeuw) door tot de elite in Noord- en Zuid-China. De sangha ging zich sterk ontwikkelen onder begunstiging door de hoven en door toetreding van leden uit de hogere kringen.

Tegelijkertijd ontstond bij de overheden een neiging om de sangha binnen de perken te houden. Er mocht niet een te grote onproduktieve groep ontstaan. Er werd bijvoorbeeld een examensysteem ingevoerd om novieten te testen en vagebonden buiten de deur te houden. De spanning tussen overheden en sangha is een constante factor in het Chinese boeddhisme gebleven.

Het boeddhisme aan de basis, het volksboeddhisme, speelde zich af rond enorme aantallen tempeltjes en kapelletjes, beheerd door een massa eenvoudige monniken. Aan de top van het boeddhisme stonden de rijke kloosters, waar kostbare juwelen en andere rijkdommen werden bewaard. Het waren tevens centra van grote geleerdheid, met drukke vertaalactiviteiten en beroemde meesters, maar ook haarden van politieke machinaties.

Het weinige dat over het boeddhisme in China uit die tijd bekend is, betreft die top. Er zijn biografieën, hagiografieën en encyclopedische teksten bewaard gebleven, vaak van propagandistische aard, kennelijk bedoeld om respect in te boezemen voor de sangha.

De auteurs en vertalers waren allen mannen. Toch bestonden er in de stedelijke gebieden ook grote nonnenkloosters. De vroegst bekende opgave van de aantallen nonnen dateert uit 730. Van de 123.000 gewijden waren er 73.000 monniken en 50.000 nonnen.

Over de nonnen bestaat een uniek werk, samengesteld door een monnik in de zesde eeuw, onder de titel 'Het leven van de nonnen, 65 biografieën'. Het is een chaotisch werk, vol herhalingen, maar de enige tekst over nonnen die bewaard is. Misschien is het werk alleen samengesteld om het beeld van de sangha in die periode te completeren.

Onkruid in een rijstveld

De Boeddha heeft zelf nonnen tot de sangha toegelaten, maar het ging niet van harte. In het vijfde jaar van zijn prediking kreeg hij bezoek van een vrouwelijke delegatie van de Sakya's, aangevoerd door zijn tante. Zij vroegen toestemming om tot de orde te worden toegelaten. De Boeddha weigerde ze driemaal, maar onder druk van heftige taferelen, waarbij de vrouwen zelfs hun pijen kapotscheurden, kregen zij op voorspraak van Ananda hun zin. De Boeddha verklaarde wel dat als de vrouwen niet tot de orde zouden toetreden zijn leer duizend jaar zou bestaan alvorens in verval te raken, maar nu slechts vijfhonderd jaar. Een tekst zegt: "De vrouw in de orde is als onkruid in een rijstveld. Het goede graan zal erdoor te gronde gaan". Zoals bekend heeft de Boeddha in dit opzicht ongelijk gekregen.

De nonnen werden onderworpen aan zware regels om ze volledig afhankelijk te maken van de mannen. Zij mogen de monniken geen verwijten maken, de monniken bepalen wanneer wijdingen worden verricht enz. Voor een volledige wijding van mannen zijn tien monniken nodig, voor die van en vrouw tien nonnen plus tien monniken. De Vinaya telt bijna honderd verbodsregels voor nonnen. Zo is het verboden alleen te reizen, na zonsondergang buiten het klooster te zijn, uit het raam te gluren, leken 's nachts onderdak te bieden, de pij op te sieren en make-up te dragen.

Pas in het midden van de vijfde eeuw werd de wijding van nonnen mogelijk, nadat in Zuid-China een groepje van zes nonnen uit Sri Lanka was gearriveerd. Zij werden naar het hof gehaald en kregen opdracht Chinees te leren. Enkele jaren later kwamen er nog vier, zodat de orthodoxe voortzetting van de aanwezigheid van nonnen in de sangha kon worden verzekerd. Voor een wijding waren immers tien nonnen nodig. Door de wijding werden de nonnen genealogisch rechtstreeks verbonden met de tante van de Boeddha en dus met de Boeddha zelf. (Op dit moment zijn er geen nonnen meer in Thailand, Birma en Sri Lanka. Er leven wel leken volgens de regels van de nonnen, maar zij zijn niet gewijd. Wel zijn er gewijde nonnen in China, Taiwan, Japan en Korea).

Hoe leefden de Chinese nonnen in de oude tijd? Men moet bedenken dat zij van hoge afkomst waren, uit een geletterd milieu, al behoorden ze niet tot de echte top. Het waren 'dames'. Zelden wordt er in de biografieën van de nonnen gesproken over materiële nood als reden om in het klooster te gaan, zoals bij monniken wel voorkwam.

Non worden was een grote stap. Het betekende een breuk met de familie: 10 van de 65 beschreven nonnen stuitten op daadwerkelijk verzet van hun familie, voornamelijk vanwege een beoogd huwelijk. Een probleem was dat, volgens de Vinaya, voor toetreding tot de sangha toestemming van de ouders vereist is. Er wordt een geval genoemd van een meisje dat zeven dagen in hongerstaking ging om toestemming te krijgen; haar verloofde gaf uiteindelijk toe.

Nonnen gingen niet uit bedelen. De kloosters hadden keukens en eetzalen, en ze waren vaak allerminst arm. Het bezit bestond uit permanente goederen, zoals grond en beelden, en de artikelen van de individuele monnik of non, die soms zelfs een eigen inkomen had en aanzienlijk persoonlijk bezit.

'Goede werken' stonden in China in deze periode niet op de voorgrond. Wel kende men goede werken binnen de sangha, in het bijzonder door het permanente bezit van het klooster uit te breiden met bronzen cultusbeelden en dergelijke. Uit inscripties is bekend dat deze aanwinsten, evenals de vervaardiging van scriptrollen met heilige teksten voor de kloosterbibliotheek, soms werden betaald door nonnen.

Sociale contacten

De non vervulde een aantal rollen in het klooster. Ze kon sociaal zeer actief zijn, als een soort wereldvrouwe. De nadruk lag daarbij op traditioneel vrouwelijke eigenschappen als plichtsbesef, dienstbaarheid en grote ijver. Vaak hadden de nonnen intensieve sociale contacten met de hoge huizen van de aristocratie, bijvoorbeeld voor prediking en eredienst, zowel ten dienste van mannelijke als vrouwelijke leken.

Opvallend is hun grote mobiliteit, in tegenstelling tot de huiselijkheid van de dames buiten het klooster. Er is zelfs sprake van een pelgrimstocht van nonnen naar India.

Ook lag er een accent op geletterdheid, voornamelijk het uit het hoofd leren van teksten voor de eredienst, b.v. de hele Lotussutra of de hele Parinirvana-sutra. Bekend is het fabelachtige memorisatie-vermogen in China en India in die tijd. Nergens echter zijn teksten gevonden die door vrouwen zijn geschreven.

Een tweede rol van nonnen was die van zieneres, gezegend met extatische of paranormale gaven. Wij zijn hier in de schemerzone van het religieuze leven: fantasie vermengd met reële ervaringen, wonderverhalen en stichtelijke folklore. Typisch boeddhistisch is dat visioenen onderdeel waren van geestelijke

concentratie-oefeningen waarbij heel heldere beelden worden opgeroepen. Deze techniek, die van Indische oorsprong is, wordt met alle details over de volgorde van concentratie, visualisatie van Boeddha's van alle windstreken, de Boeddha Amitabha in zijn Westelijke Paradijs enz. al beschreven in een handboek uit de tweede eeuw. Maar vermoedelijk was er ook invloed merkbaar van het taoïsme, dat een traditie kent van gedetailleerde visualisatie van goden en demonen.

Visuele meditatie was onderdeel van het normale kloosterleven. In langdurige zittingen raakte de non in diepe trance, in een algehele verstarring die nauwelijks te onderscheiden was van rigor mortis. De tekst zegt: "Zij was zo hard als hout of steen". En: "Iedereen was vol bewondering". In de trance manifesteerden zich bovennatuurlijke wezens, zichtbaar of onzichtbaar maar herkenbaar door geluiden of geuren. Soms verschenen er tijgers, herten, vogels of andere dieren. Duidelijk taoïstische thema's waren hier verbonden met yoga-technieken.

Een derde rol die nonnen wel vervulden, was die van asceet, waarbij een verregaande versterving werd beoefend, die zelfs kon leiden tot vernietiging van het eigen leven. Dit ging verder dan het oude boeddhisme, maar het was wel bekend in het Mahayana-boeddhisme als een offer waardoor men verdienste kan verwerven. Hoe groter het offer, hoe beter - tot het uiterste offer, dat van het eigen leven.

Versterving kon de vorm krijgen van een extreem streng dieet of het zich onthouden van voedsel of slaap. Zo wordt er verteld over een non die uitsluitend een pijnboom-dieet at, wat typisch taoïstisch is. Het offer van het eigen lichaam leidde in het uiterste geval tot een rituele vorm van zelfmoord, namelijk zelfverbranding. Taoïstisch gezien betekent dit reiniging door het vuur. De tekst geeft hiervan nauwgezette beschrijvingen. Gedeeltelijke zelfverbranding, bijvoorbeeld alleen de vingers, was niet ongewoon. Dit gebruik bestaat in China tot op de huidige dag. Autoriteiten en ontwikkelde leken staan er ambivalent tegenover.

De non als manager in het klooster was de vierde rol die blijkt uit de tekst. Zij kon het zelfs brengen tot abdis, verantwoordelijk voor honderden mensen. En ten slotte vervulde de non soms een functie in overheidsdienst. De overheid onderhield een soort religieuze bureaus, bezet door nonnen, om toezicht te houden op de wijdingen en dergelijke. Een non kon als rectrix zijn belast met toezicht op de uitvoering van het overheidsbeleid in een groot gebied. Zij kon in dat geval zelfs vonnissen vellen over monniken die illegale wijdingen verrichtten.

Uit het vertoog van prof. Zürcher kan dus de conclusie worden getrokken dat het leven van nonnen in het middeleeuwse China werd gekenmerkt door een vorm van emancipatie die beslist ondenkbaar was in de tijd van de Boeddha. □

BOEDDHA EN LAO TZU: WIE WAS EEN INCARNATIE VAN WIE?

Het taoïsme is een van de grote religies van de wereld en de minst bekende. Tussen taoïsme en boeddhisme zijn er gedurende het overgrote deel van hun geschiedenis conflicten geweest, maar ook wederzijdse beïnvloeding, aldus prof. dr. K. Schipper op de tweedaagse conferentie in Leusden.

Prof. Schipper is sinoloog en hoogleraar aan de Ecole Pratique des Hautes Etudes (Sciences Religieuses) in Parijs. Hij heeft de Chinese volksreligie en haar taoïstische liturgie bestudeerd in China en op Taiwan en werd zelf taoïstisch meester.

Het taoïsme definieert zich als de eigen religie van China en het staat aan de oorsprong van vrijwel alle elementen van de Chinese cultuur. Toch heeft het een sterke invloed van het boeddhisme ondergaan. Dit geldt o.m. voor de leer (bijvoorbeeld het karma), delen van de liturgie en de organisatie van monniken.

Omgekeerd zijn er vooral in de volkscultuur elementen waarvan we niet kunnen zeggen of het taoïsme of boeddhisme is. Het gevolg is geweest een grote strijd over authenticiteit, toegespitst op de oorsprong: was Lao Tzu een incarnatie van de Boeddha ofwel de Boeddha een incarnatie van Lao Tzu? Waren de boeddhisten oorspronkelijk afvallige taoïsten of waren de taoïsten een duivelsgebroed, die er op uit waren de leer van de Boeddha te plunderen?

De geschiedenis van deze en andere controverses is bewaard gebleven in een omvangrijke polemische literatuur. Een voorbeeld is de volgende legende. Lao Tzu was op een buffel naar het Westen (India) gereisd om onder de barbaren het taoïsme te prediken. Zij luisterden niet en daarom moesten zij boete doen. Vandaar dat boeddhistische monniken hun haren moeten afscheren, niet mogen trouwen en rode kleren moeten dragen zoals veroordeelde misdadigers in China.

De komst van het boeddhisme uit China heeft zeker gewerkt als katalysator voor China's eigen religie. Misschien was er zelfs wel geen taoïsme als religie ontstaan zonder deze stootkracht van de confrontatie met een heel andere cultuur. Anderzijds bevatten

het Chinese en het Japanse boeddhisme zoveel taoïsme dat ze ver afstaan van het boeddhistische model. Misschien bestaat dit boeddhisme alleen bij de gratie van het taoïsme.

Ondanks de vele verbindingspunten die er tussen het boeddhisme en het taoïsme in de loop der tijden zijn ontstaan, zijn er ook vele gebieden waarop de beide religies ver uit elkaar liggen en elkaar naar het schijnt nooit hebben ontmoet. Een van die gebieden is de liefde.

Lentefeesten

Een van de belangrijkste elementen van de Chinese godsdienst in de oudheid waren de lentefeesten waarbij jongens en meisjes samenkwamen op een heilige plaats en daar, na samen te hebben gezongen en gedanst, zich vrijelijk verenigden. Deze gebruiken, die zich in Zuid-China tot op de huidige dag hebben gehandhaafd, werden verwoord in legenden over de liefde tussen een sterfelijke man en zijn goddelijke minnares en het spel van "wolken en regen" dat zij op de heilige plaatsen bedreven.

Iedere streek had zijn heilige plaatsen: bergen, heuvels, meren, moerassen of woeste gronden waar geen landbouw werd uitgeoefend. Daar hadden de goden hun woonplaats. Zo vertelt een lang gedicht uit de oudheid over een moeras in Zuid-China waar het heiligdom van de Wolkendroom is. Op een heuvel in de buurt staat een observatietoren, gebouwd door een voorvader van de koning. Deze had in zijn slaap de jongste dochter van een voorvader uit de hemel gezien, die hem zei: "In nevel en regen openbaar ik mij. Slaap met mij". Zo gebeurde het. Na de droom werd de plek een heiligdom waar jaarlijks offers werden gebracht en grote feesten werden gevierd.

Het waren landelijke orgieën, ingeleid door beurtzangen van mannen en vrouwen, soms aan twee kanten van een riviertje. Een van de confucianistische klassieken, het Boek der Liederen, bevat zulke beurtzangen. Zij bezingen de tocht van de ziel naar de hemel of de onderwereld om op bezoek te gaan bij goden of voorouders, maar soms ook de zoektocht van de mensenzoon naar de goddelijke beminde. "Ik volg mijn eigen natuur op zoek naar het geluk dat ik nog niet heb gevonden".

Het thema is ook te vinden in de liederen van het oude sjamanisme dat, evenals legenden, folklore en mythologie, een rol speelt in wat wij taoïsme noemen. Het verschil tussen het taoïsme en de religie van de oudheid is vooral dat het taoïsme een volledig geschreven traditie heeft: een leer, een filosofie en een organisatie.

Een ander belangrijk aspect van het taoïsme is dat het zich opstelde buiten of aan de zijlijn van het keizerlijke bestuur. In de derde eeuw ontstond een soort splitsing tussen de religie van de keizer, de Zoon van de Levende God, en de religie van het landelijke China met culten en feesten die overigens nog steeds bij minderheden in Zuid-China en Vietnam voorkomen. Naast elkaar bestonden dus het officiële China met de keizerlijke cultus en offers aan Hemel en Aarde, steunend op het confucianisme, en de lokale religie en gebruiken van volksbewegingen, verwant aan het taoïsme.

Hemelse Meester

Over de oude religie is weinig bekend. Een uitzondering zijn de gegevens uit de geschriften van de taoïstische volksbeweging met de naam De Weg van de Hemelse Meester, die stammen uit de tweede eeuw. Het centrale ritueel van deze beweging is het Ritueel van het Oversteken van het Water of het verenigen van de ch'i, de pneumata, de levensenergie, de yin-yang-energie. Het ritueel beoogde het oversteken van de energieën van twee partners.

Blijkbaar voltrok het ritueel zich voor het huwelijk en verliep ook het seksuele leven in het huwelijk langs deze weg. Men verenigde zich op een heilige plaats onder leiding van een mannelijke of vrouwelijke meester. Dansend, beurtelings spreuken zeggend, volkomen symmetrisch ten opzichte van elkaar, werden de voorgeschreven bewegingen uitgevoerd, van staan en zitten tot liggen en copuleren.

Ook boeddhisten hebben deze riten beschreven. Zij spraken er schande van en beschouwden ze als onreine handelingen. Het is een onrechtvaardig verwijt. Het ging niet om losbandigheid, integendeel, het betrof een zeer beheerst ritueel van grote betekenis. Door dit ritueel beoogde het taoïsme te komen tot een volmaakte, zuivere en met de kosmische krachten volkomen in harmonie zijnde vorm van voortplanting. Het mysterie van de seksualiteit diende zich strikt te voltrekken volgens de wetten van de natuur, de Tao, de kosmische wetten van het heelal.

Het was het Ritueel van de Grote Reinheid, dat moest leiden tot een reine conceptie. De hieruit voortgekomen kinderen zouden behoren tot het Nieuwe Volk, het Zaadvolk. Zij zouden een wereld van reinheid en spontaniteit terugbrengen, waarin het bestaan zich zou ontwikkelen overeenkomstig de wetten van de natuur. Het ritueel werd verplicht als initiatie voor alle adepten van het taoïsme.

In de hogere stadia van de mystiek creëert de adept het hele universum uit zichzelf. Dit is de betekenis van sommige prenten die op het eerste gezicht raadselachtig zijn. Op een prent over de goddelijke liefde zit bijvoorbeeld een monnik in geknielde meditatie, gekleed in een wit met zwarte mantel. Er komt een godin naar hem toe, een grote, krachtige vrouw. Zij geeft hem een perzik, de vrucht van de onsterfelijkheid. Zijn linker en rechter oog symboliseren de zon en de maan, die het innerlijk lichaam verlichten. Hij smeedt ze samen tot een vuurbal die hij uitademt waardoor een schone godin ontstaat met wie hij zich verenigt.

Een van de belangrijkste bronnen voor het thema van de goddelijke liefde zijn de archieven van een Meester, genaamd Yang Hsi, later uitgegeven onder de titel De woorden van de Onsterfelijken. Zijn aantekeningen, onder meer over De praktijk van de Mysterieuze Godin, zijn bewaard gebleven. Zij werden opgetekend in de jaren 360 - 375, terwijl hij in trance verkeerde. Yang Hsi beminde en werd bemind door een goddelijke echtgenote die hem ook vele liefdesgedichten schonk. Deze gedichten behoren tot de hoogste uitingen van de taoïstische mystiek. Zij hebben grote invloed gehad op Li Tai Po en andere dichters.

Zo wordt beschreven hoe de Godin van de Poolster, de koppelaarster, verschijnt met een jong meisje uit de hemel. Het huwelijk tussen de taoïst en het meisje wordt gezien als het moment waarop hij de Onsterfelijkheid bereikt. De rol van de vrouw was in het algemeen die van inwijdster. In toespelingen komt dit alles voor in de Tao-teh-ching en Chuang Tzu. (De commentator Wang Pi, op wie de meeste vertalingen teruggrijpen, heeft deze toespelingen verdoezeld).

Twee kringlopen

De kern van het taoïsme is het proces van kosmische transformatie. Tao is in de eerste plaats een concept van tijd. De werking van de Tao in onze wereld wordt gezien als een kringloop door de seizoenen, die een afwisseling van yin en yang weergeven. Maar er is nog een andere kringloop: van conceptie tot aan de geboorte, dat wil zeggen het innerlijke leven in de baarmoeder. Zo staan twee kringlopen tegenover elkaar. In de baarmoeder: van niets tot iets, en van de geboorte tot de dood: van iets tot niets.

De eerste kringloop is de groei, de tweede de aftakeling. Deze laatste is meer verbonden met het pessimisme van het boeddhisme. De eerste is progressief, de tweede regressief. Deze woorden zijn echter relatief. Omdat wij denken in termen van progres-

sie spreken wij over regressie ad uterum.

Er is dus niet alleen expansie, maar ook terugkeer. De intra-uterine fase is de belangrijkste. De tien maanden (tien maan-maanden) voor de geboorte zijn voor iedereen hetzelfde; het is de volmaakte tijd. (Lao Tzu, die ook wel "het oude kind" wordt genoemd, is een uitzondering. Hij bleef 81 jaar in de baarmoeder.) Deze periode wordt beheerst door het yin, de vrouw, de kosmische baarmoeder. Het extra-uterine is de progressie, de periode van de mannelijke goden, het yang.

Het taoïsme wordt beheerst door de weg terug. Hoe komen wij uit de progressieve cyclus waarin we leven en vinden we de terugweg naar de regressieve cyclus? En hoe beheersen wij die processen zodat wij nooit hoeven te sterven? Taoïsten hebben eindeloze onderzoekingen gedaan om het antwoord op deze vragen te vinden.

Het antwoord ligt in de onregelmatigheden die de kringloop van het heelal vertoont. Deze hiaten in de regelmaat bieden de kans om als het ware in een flits terug te keren naar de baarmoeder. De dienaressen van de Godin van de Poolster zijn hierbij de middelaarsters.

In het Westen wordt goddelijke liefde opgevat als de liefde van God voor de mensen. Maar in het taoïsme is het de liefde zelf die goddelijk is en die ons in staat stelt op een irrationele manier toegang te vinden tot onze oorsprong.

Een uitvoerig beeld van het taoïsme heeft prof. Schipper geschetst in zijn boek **Tao, de levende religie van China.** (uitg. Meulenhoff, Amsterdam, 1988.) Hij bespreekt daarin ook beknopt de relatie tussen boeddhisme en taoïsme en het karakter van het ch'an-boeddhisme, het latere Zen. □

UIT DE SUTTA-NIPĀTA

TWISTEN EN RUZIES

Vrager:

1. Waaruit ontstaan twisten en ruzies,
gejammer en geklaag samen met hebzucht,
arrogantie en eigendunk samen met laster -
waaruit ontstaan deze?
Kom, zeg me dat.

Boeddha:

2. Uit wat ons lief is ontstaan twisten en ruzies,
gejammer en geklaag samen met hebzucht,
arrogantie en eigendunk samen met laster.
Verbonden met hebzucht zijn twisten en ruzies.
Bij wie zich overgeven aan twistgesprekken,
bij hen vindt men lasterpraat.

Vrager:

3. Waar nu vindt het geliefde zijn oorsprong?
Of alle begeerten die in de wereld bestaan?
En wat is de oorzaak van hoop en vervulling
die de toekomst van de mens bepalen?

Boeddha:

4. Het geliefde in de wereld is geworteld in verlangen
evenals de begeerten die in de wereld welig tieren.
Hoop en vervulling die de toekomst van de mens
bepalen
vinden hier hun grond.

Vrager:

5. Waar nu in de wereld ligt de grond van het verlangen
en waaruit voorwaar ontstaan de keuzes
en woede, leugens en onzekerheid
en andere toestanden door de Asceet besproken?

Boeddha:
6. Dat men in de wereld zegt: 'aangenaam' of 'onaangenaam'
op basis daarvan ontstaat verlangen.
In de zichtbare vormen vergaan en ontstaan ziende
vormt de mens zich een oordeel.

7. Toorn, leugens en onzekerheid -
ook deze toestanden ontstaan alleen
als dat paar aanwezig is.
Moge de twijfelaar streven op het pad der kennis,
voortgekomen uit kennis is wat de Asceet leerde.

Vrager:
8. Waar hebben het aangename en onaangename hun oorsprong?
Wanneer wat niet is, ontstaan *zij* niet?
Hun verdwijnen of ontstaan, hoe het daarmee is -
verklaar mij dat, waar komt het vandaan?

Boeddha:
9. Uit aanraking stammen 'aangenaam' en 'onaangenaam'.
Wanneer er geen aanraking is, zijn zij niet.
Hun verdwijnen of ontstaan, hoe het daarmee is -
ik verkondig dat hierin de oorzaak ligt.

Vrager:
10. De aanraking, waarvan stamt deze in de wereld?
Of ook het streven naar bezit, waaruit is het ontstaan?
Wanneer *wat* niet is, denkt men niet 'van mij'?
Wanneer *wat* afwezig is, maken indrukken geen indruk?

Boeddha:
11. Op basis van naam-en-vorm ontstaan indrukken.
Uit wensen ontstaat streven naar bezit.
Wanneer er geen wensen zijn, denkt men niet 'van mij'.
Wanneer vorm afwezig is, maken indrukken geen indruk.

Vrager:
12. Hoe moet het iemand gesteld zijn,
wil zichtbare vorm verdwijnen?
Geluk of leed, hoe verdwijnt het?
Verklaar mij hoe het verdwijnt.
Mogen wij dit weten, zo is mijn wens.

Boeddha:
13. Hij is zich niet bewust
vanuit een gewoon bewustzijn
noch vanuit een ziekelijk bewustzijn.
Noch ook is hij onbewust
noch is zijn bewustzijn verdwenen.
Voor iemand met wie het zo gesteld is
verdwijnt de zichtbare vorm.
Op basis van bewustzijn namelijk
ontstaat de veelheid der dingen.

Vrager:
14. Wat wij U vroegen, heeft U ons verkondigd.
Iets anders vraag ik U, kom verklaar het ons.
Zeggen sommige wijzen dat dit
de hoogste reinheid van het individu is
of zeggen ze dat er nog meer is dan dit?

Boeddha:
15. Sommige wijzen zeggen dat dit
de hoogste reinheid van het individu is.
Maar anderen - zogenaamde kenners - beweren
dat het einde ligt in een toestand
zonder rest van levenssubstraat.

16. De helder onderscheidende wijze
ziet hen echter als afhankelijk.
Hun krukken kennend begeeft hij zich
- bevrijd als hij is -
niet in een twistgesprek.
De wijze gaat niet van bestaan tot bestaan.

Dit is een sutta in dialoogvorm. Een onbekende stelt vragen aan de 'Asceet' (Boeddha), die antwoord geeft. Hoewel het onderwerp van het gesprek eenvoudig lijkt (het ontstaan van twisten en ruzies), komen er verzen in dit sutta voor die reeds in de oudheid tot veel commentaar aanleiding hebben gegeven, maar ons nog steeds duister blijven. De oude Theravada-commentatoren tonen

de neiging om latere uitwerkingen van de Leer in de tekst te projecteren ('hineininterpretieren'). We moeten echter steeds voor ogen houden, dat het hier gaat om een zeer oude tekst die ontstaan is in een tijd, waarin er nog geen sprake was van 'Theravada' of van enige dogmatisch vastgelegde Leer. Toch zullen we soms met een schuin oog naar het oude commentaar kijken!

Het sutta geeft in de vorm van een psychologische analyse een soort 'keten van voorwaardelijk ontstaan' analoog aan, maar kleiner dan de meer bekende 'pratityasamutpada'. Waaruit ontstaan twisten en ruzies met de daarmee gepaard gaande verschijnselen als gejammer, eigendunk, laster etc.? 'Uit wat ons lief is', dat wil zeggen uit het feit dat wij personen of dingen als 'geliefd' beschouwen (2). Op grond waarvan zijn deze ons dierbaar? Omdat we naar ze verlangen, er een zintuiglijke bevrediging aan ontlenen en onze hoop voor de toekomst erop bouwen (4).

Wat is de grond van 'verlangen'? Ons beoordelen van situaties als 'aangenaam', 'onaangenaam', 'goed', 'slecht'. Als we in een bepaald restaurant eens lekker gegeten hebben, dan ontstaat het 'verlangen' daar vaker heen te gaan. Voor het onaangename geldt natuurlijk een soortgelijke redenering (6). 'Dat paar' in vers 7 slaat op de gevoelens: 'aangenaam' en 'onaangenaam'. Het onderscheidende denken leidt tot narigheid.

Waar vinden deze tegenstellingen hun grond? In de 'aanraking' (9). Dit is een lid uit de meer bekende 'keten van voorwaardelijk ontstaan' (pratityasamutpada). Bedoeld wordt de inwerking van objecten in de buitenwereld op de menselijke persoon, die aanleiding geeft tot 'gevoelens': 'op basis van aanraking ontstaan gevoelens'. De inwerking van indrukken is mogelijk vanwege het bestaan van de menselijke persoon als psycho-fysische totaliteit ('naam en vorm') (11).

Hoe moet men echter de laatste regel van vers 11 interpreteren? 'Vorm' betekent meestal 'lichamelijke vorm, lichaam'. Maar hier lijkt dat niet zinvol. De commentaren geven een aantal scholastische verklaringen die onbevredigend zijn, zoals deze: wanneer men de niet-vormgebonden meditatie-toestanden (arūpa-jhānas) bereikt heeft, zijn de vormgebonden meditatie-toestanden afwezig, verdwenen. Plausibeler lijkt de commentariële verklaring, dat door het inzicht in de veranderlijkheid, de leedvolheid en de substantieloosheid (anicca-dukkha-anattā) van het lichaam, indrukken uit de buitenwereld geen grote invloed meer op ons hebben.

Speculatief is onze eigen interpretatie: naam-en-vorm betekent in deze oude tijd nog niet 'persoonlijkheid', maar daarmee wordt de gehele ervaren en benoemde werkelijkheid aangeduid.

Wanneer deze niet meer dualistisch als van mij verschillend gezien wordt, dan worden van buiten komende indrukken niet meer opgevat als vreemd en maken ze als zodanig geen indruk op mij. Dan treedt de toestand in die Krishnamurti aangeduid heeft met: 'the observer is the observed' (de waarnemer is identiek aan het waargenomene).

'Vorm' in de vierde regel van vers 11 vatten we daarbij op als een afkorting voor 'naam-en-vorm'. In regel 2 en 3 staat een vergelijking: als men niet meer wenst, houdt het streven naar bezit op, eigent men zich de dingen niet meer toe ('van mij'). Evenzo heeft men geen individuele indrukken meer als de individuele persoon verdwenen is.

Vers 13 levert eveneens grote moeilijkheden op. Hier wordt de vraag gesteld, hoe deze non-dualistische toestand tot stand wordt gebracht. Het antwoord lijkt te zijn: door een transformatie van het bewustzijn. De toestand die daardoor ontstaat is niet die van het gewone, discriminerende bewustzijn noch die van een gestoord bewustzijn noch kan deze als onbewust worden gekenmerkt, zoals in de slaap, noch als een vernietiging van bewustzijn, zoals in een toestand van coma. In deze bijzondere toestand houdt de veelheid der dingen (als van mij verschillend) op te bestaan (regel 9 van vers 13).

De vraagsteller heeft Boeddha's antwoorden kennelijk goed begrepen (beter dan wij) (vers 14) en vraagt nu, of dit de hoogste, zuiverste toestand is, die het individu kan bereiken. Boeddha antwoordt hierop (15) dat er sommige wijsneuzen zijn, die beweren dat een toestand van volledige vernietiging van de persoonlijkheid het hoogst te bereiken goed is.

De Boeddha ziet echter de 'afhankelijkheid' van een dergelijke visie (16), omdat deze (volgens het commentaar van Buddhaghosa) steunt op het geloof in totale vernietiging na de dood - een opvatting die door de Boeddha evenals het tegendeel (geloof in een eeuwige ziel) wordt afgewezen. Hij laat zich niet in met tegenstellingen en niet met twistgesprekken, omdat hij bevrijd is en daarom ook niet meer wordt wedergeboren.

Kort samengevat: via een 'keten van voorwaardelijk ontstaan' wordt de grond van ruzies, twisten, arrogantie, laster, hebzucht e.d. nagevorst. Deze wordt gevonden in ons normale dagelijkse bewustzijn, dat onderscheid maakt tussen 'ik' en 'wereld', 'ik' en 'ander'. Verandert men dit bewustzijn, dan wordt alle negativiteit uit ons leven gebannen. De remedie ligt niet in het aanleren van diepe trance-toestanden. Gaat men niet meer in op tegenstellingen, dan is men een vrij mens in deze wereld.

Ānanda en Padmavajra

LERINGEN VAN DE BOEDDHA IN NEDERLANDSE VERTALING

Twee boeken die de oude leer van de Boeddha in helder Nederlands uiteenzetten, bieden sinds kort boeddhistische kringen zeer geschikt studiemateriaal. Het ene, getiteld *Wat de Boeddha onderwees,* is een vertaling door Robert Hartzema van het befaamde engelstalige werk van Walpola Rahula. Het andere, *Monniken en leken, teksten van het vroege boeddhisme,* bevat vertalingen rechtstreeks uit het Pali, met uitstekende toelichtingen, door Tonny Kurpershoek-Scherft.

Het werd langzamerhand wel tijd dat Rahula's *What the Buddha taught* in het Nederlands zou verschijnen. Het boek werd in 1959 gepubliceerd en was al in veertien talen verschenen. In 1967 kwam er een tweede, uitgebreidere druk uit die de basis voor de Nederlandse vertaling is.

"Dit boek is een helder, voor iedereen toegankelijk verslag van de fundamentele beginselen van de boeddhistische leer zoals zij worden gevonden in de oudste teksten," schreef de Franse boeddholoog prof. Paul Demiéville indertijd in zijn voorwoord. Zo ook de Nederlandse vertaling.

De schrijver, prof. dr. Walpola Rahula, werd in 1907 in Sri Lanka geboren en trad als dertienjarige toe tot de orde van monniken. Hij studeerde Pali en Sanskriet en promoveerde in Colombo op een onderzoek naar de geschiedenis van het boeddhisme op Ceylon. Ook verdiepte hij zich in het Mahayana en bestudeerde Chinese en Tibetaanse teksten, onder meer aan de Sorbonne in Parijs. Sinds 1964 is hij als hoogleraar verbonden aan universiteiten in de Verenigde Staten, India en Sri Lanka. Behalve een groot geleerde is prof. Rahula ook een voortreffelijk docent en schrijver.

Hij behandelt in *Wat de Boeddha onderwees* eerst de algemene boeddhistische geesteshouding, daarna stuk voor stuk de vier edele waarheden en vervolgens de leer van geen-ziel, de meditatie of geestelijke ontwikkeling, en de actualiteit van de leer van de Boeddha; tenslotte is een aantal vertalingen van oorspronkelijke Pali-teksten opgenomen, waaronder een reeks korte uitspraken uit de Dhammapada.

"We kunnen de Boeddha een mens bij uitstek noemen. Hij was zo volmaakt in zijn 'menselijkheid' dat hij later in de volksreligie bijna als 'bovenmenselijk' werd beschouwd. Volgens het boeddhisme is het mens-zijn het hoogst dat mogelijk is. De mens is zijn

eigen meester en er is geen hoger wezen of een hogere macht die zijn lot bepaalt. 'De mens is zijn eigen toevlucht, wie anders zou zijn toevlucht kunnen zijn?' zei de Boeddha. (-) Hij onderrichtte, stimuleerde en moedigde ieder mens aan om zichzelf te ontwikkelen en zijn eigen emancipatie te bewerkstelligen, want de mens heeft de kracht om door zijn eigen persoonlijke inspanning en intelligentie zichzelf te bevrijden van alle belemmeringen," zo schrijft Rahula.

Deze zienswijze is ver verwijderd van de vaak gehoorde opvatting dat het boeddhisme een pessimistische levensbeschouwing is. Zij bepaalt de toonzetting van het hele boek.

De vertaling van Robert Hartzema is in alledaagse taal gegoten en blijft over het geheel genomen dichtbij het origineel, een aantal kleinigheden daargelaten. Soms heeft hij zich een vrijheid veroorloofd die verhelderend is, zoals aan het einde van de keten van voorwaardelijkheid. De Pali-woorden tussen haakjes, die in de Engelse uitgave veelvuldig in het oog springen, zijn op de meeste plaatsen weggelaten. Wie vertrouwd is met boeddhistische lectuur vindt het wellicht een gemis. Maar zonder de vreemde woorden is het boek zeker toegankelijker voor nieuwelingen op het terrein van het boeddhisme, en vooral op hen heeft de vertaler kennelijk gemikt. Hij heeft terecht ook een deel van de uiteenzetting over het Advies aan Sigala weggelaten. Deze toelichting is grotendeels dubbelop met de tekst zelf, die in het laatste hoofdstuk van het boek is opgenomen. Maar waarom de korte Mangala-sutta (Zegeningen) ontbreekt, is onduidelijk.

De vertalingen van Tonny Kurpershoek-Scherft in *Monniken en leken,* direct uit het Pali, zijn stemmiger dan die van Hartzema. Zij zijn minder naar het hedendaagse Nederlands toe getrokken. Vergelijking is goed mogelijk doordat enkele teksten in beide boeken zijn opgenomen. Typerend voor de verschillen tussen de twee vertalingen is bijvoorbeeld dat Hartzema spreekt over het 'advies' aan Singala, terwijl Tonny Kurpershoek het plechtiger woord 'raadpleging' gebruikt. De vertalingen van de Maha-Satipatthana Suttanta laten iets dergelijks zien. Rechtstreeks uit het Pali vertaalt Tonny Kurpershoek de naam van de sutta als 'De grondslagen van het gewaarzijn'. Hartzema komt, ondanks Rahula's 'The foundations of mindfulness', tot 'De vier vormen van oplettendheid'. Het lijkt hoofdzakelijk een kwestie van smaak of men de voorkeur geeft aan: de modern klinkende versie van Hartzema of aan de ongetwijfeld nauwkeuriger vernederlandsing van het Pali door Tonny Kurpershoek, die de sfeer van de eeuwenoude teksten ademt.

Een afbeelding van het levenswiel met de zes werelden (goden, jaloerse goden, mensen, dieren, hongerige geesten en helwezens) en de twaalf schakels van het afhankelijk ontstaan (onwetendheid, karma, bewustzijn, naam en vorm, de zes zintuigen, contakt, gevoel, begeerte, gehechtheid, worden, geboorte, dood). (Uit: Wat de Boeddha onderwees)

De oorspronkelijke teksten in het Pali, een zachte, melodieuze en vloeiende taal, hebben een poëtische schoonheid en charme, zegt Rahula. "Het reciteren van deze teksten in het Pali, in de rustige atmosfeer van een tropisch woud of een klooster, schept nog steeds een schitterende, harmonieuze en serene atmosfeer". Tonny Kurpershoek merkt in haar inleiding op dat het Pali uitmuntend geschikt is 'om de blijmoedigheid van het oudste boeddhisme en van het leven der aan de wereld ontkomen monniken weer te geven'.

Maar de bekoring die ervan uitgaat is ook te danken aan de charismatische persoonlijkheid van de Boeddha, die ons er als het ware lijfelijk uit tegemoet treedt. "Ieder die de moeite neemt de wereld die hij geopend heeft binnen te gaan, moet de ontmoeting wel als buitengewoon weldadig ervaren. Hij vindt hier een landschap, oneindig ruim, gedompeld in vrede, koel niet door gebrek aan warmte, maar doordat de hitte die er heerst voortdurend getemperd wordt door een relativerend en daardoor verlossend inzicht."

Beide boeken maken het de Nederlandse belangstellende gemakkelijker om kennis te maken met dat landschap van de Boeddha.

IdB

Walpola Rahula, Wat de Boeddha onderwees. Uitg. Karnak, Amsterdam, f 27,--.

Tonny Kurpershoek-Scherft, Monniken en leken; teksten van het vroege boeddhisme. Uitg. Van Gorcum, Assen, f 25,--.

DALAI LAMA IN AMSTERDAM: GEWELDLOOSHEID EN VREDE

door Jan de Breet

De Dalai Lama was begin september een weekeinde in Nederland om deel te nemen aan een symposium over wetenschap, kunst en spiritualiteit. Op zondag 9 september hield hij een toespraak voor een breder publiek in het RAI-Congrescentrum te Amsterdam, onder de titel "Non-violence and peace" (geweldloosheid en vrede). Hieronder volgt een korte samenvatting, in mijn eigen woorden, van delen uit deze toespraak.

De Dalai Lama begon met de woorden: "Ik zal zoals gewoonlijk spreken over liefde en mededogen". Liefde en mededogen uitstralen naar mensen met wie je omgaat is zeer wenselijk omdat iedereen graag eens een vriendelijk woord hoort, een naar hem gerichte glimlach ziet, een schouderklopje krijgt. Wijzelf worden graag vriendelijk bejegend. En omdat wij allen in essentie gelijk zijn, moeten wij kunnen beseffen dat ook de mensen met wie wij omgaan graag vriendelijk door ons bejegend worden.

Het is altijd veel beter om tegemoet te komen aan dit verlangen, ook voor ons zelf. Niet alleen omdat we dan waarschijnlijk ook weer een vriendelijk woord terugkrijgen, maar omdat we alleen zo in harmonie en vrede met elkaar kunnen leven. Ook wanneer het geven van kritiek noodzakelijk is, kan die kritiek op een vriendelijke manier gegeven worden.

In de dagelijkse praktijk is het vaak erg moeilijk. Wat dit betreft is het belangrijk te beseffen dat de enige methode om echte en duurzame vrede in de wereld te stichten, het ontwikkelen van innerlijke vrede is. Je kunt omstandigheden scheppen waardoor dit makkelijker wordt.

Als je bijvoorbeeld doordrongen bent van de slechte invloed die een kind ondervindt van een aggressieve omgeving, dan zet je je in om vreedzame en stabiele familie-omstandigheden te scheppen, waarin je het liefderijk kunt opvoeden. Zodoende kan het kind opgroeien tot een stabiel en vreedzaam mens.

Moderne psychologie

Dit is volgens de Dalai Lama niet een (specifiek) boeddhistisch idee, maar door hem ontleend aan de moderne psychologie. In de psychologie wordt in dit verband de term 'basic security' gebruikt

('sinds de vroege jeugd ontwikkeld vertrouwen in het leven'). Mensen met zo'n, door een beschermende opvoeding gevormd, stabiel karakter kunnen beter harmonieuze banden aangaan met hun omgeving en ook hun eigen kinderen weer opvoeden tot stabiele, vreedzame mensen.

Verder wees de Dalai Lama erop dat de harmonie waarop hij doelt zich ook moet uitstrekken tot onze relatie met de natuur. Wij hebben geen andere keus dan op dit gebied een gevoel van universele verantwoordelijkheid te ontwikkelen.

Theocratie

Een vraagsteller haalde een economisch tijdschrift aan, waarin iemand de vrees uitte dat Tibet, na onafhankelijk te zijn geworden, in plaats van communistisch bestuurd, een theocratie zou worden. De Dalai Lama zette hierop uiteen dat de Tibetaanse regering in ballingschap tegenwoordig volledig gedemocratiseerd is, met een kabinet dat direct door het parlement wordt gekozen. Indien Tibet werkelijk onafhankelijk zou worden, zou hij zich helemaal terugtrekken als wereldlijk leider.

Hij voegde eraan toe dat onder de 'theocratie' (waarvan vaak wordt aangenomen dat die verdrukkend en verstikkend was) de Tibetanen, zoals foto's en filmopnamen uit die tijd tonen, een goedlachs volk waren, terwijl je op recente opnamen uit Tibet nog maar zelden mensen ziet lachen.

Op een tweede vraag bevestigde hij het nog steeds grote leed van de Tibetanen in Tibet. De enig mogelijke inspanningen zijn die gericht op verzoening met en concessies van de Chinezen. Gewapend verzet zou voor de Chinezen gemakkelijk te onderdrukken zijn.

Op de vraag, hoe men zich in de Golfcrisis zou moeten opstellen, zei de Dalai Lama dat dit een zeer moeilijke kwestie is. Er is kennelijk een onevenwichtigheid in de wereld, in de internationale verhoudingen. De landen hebben zich te weinig om elkaar en te veel om hun eigenbelang bekommerd. Nu het eenmaal zover gekomen is, durft hij niet te zeggen wat men zou moeten doen. □

BOEDDHISTISCHE AGENDA

Buddhavihara

In het vipassana-centrum Buddhavihara in Amsterdam, dat wordt geleid door de eerw. Mettavihari, wordt van 22 - 24 februari een meditatie-weekend gehouden voor beginners en gevorderden. Voorts is er elke maandagavond van 18.00 tot 20.00 uur een meditatiebijeenkomst.

Inlichtingen: Buddhavihara, St. Pieterspoortsteeg 29, 1012 HM Amsterdam, tel. 020-264984, of Aad Verboom, tel. 030-888655.

In onderstaande plaatsen zijn eveneens regelmatig bijeenkomsten voor vipassana-meditatie.

Leiden, Faljerilstraat 8, tel. 071-154862 of 01719-17424.

Meerssen, Marjan Bouhuijs, Hoekweg 15, tel. 043-644180.

Nijmegen, Frans Versteijnen, tel. 08855-75317 (bellen om 12.30 uur).

Rotterdam, 'Tara', Mathenesserlaan 281, tel. 010-4258200.

Utrecht, Sterrenbosch 9bis, tel. 030-520023 of 030-888655.

Vroomshoop, De Heksenketel, tel. 038-542549.

Winschoten, Het Centrum, Garstestraat 15, 05970-24814.

Zwolle, Lisa Liefaard, tel. 038-227390.

Brussel, Tibetaans Centrum, Capouilletstraat 33, Marie-Cécile Vandergucht, tel. (09-32) 2.734.1128.

Maitreya Instituut

Het Programma 1991 van het Maitreya Instituut in Emst vermeldt onder meer de onderstaande activiteiten.

8 - 10 februari: Korte intitatie in de Groene Tara en uitleg van de 21 verzen, door Geshe Konchog Lhundup. (Cursussen van Geshe Konchog Lhundup worden steeds voorzien van een Nederlandse vertaling.)

19 - 22 februari: Nyung Na, vasten- en zuiveringsretraite, onder leiding van Koosje van der Kolk. (Alleen voor gevorderden.)

1 - 3 maart: Concentratie en de siddhi's, door Geshe Konchog Lhundup.

16 - 23 maart: Groene-Tararetraite onder leiding van Gelong Thubten Lodreu (Hermes).

5 - 7 april: Reïncarnatie, door Geshe Konchog Lhundup.

19 - 21 april: De basis van alle goede eigenschappen, door Dagpo Rinpochee, met Nederlandse vertaling.

21 - 25 april: Vijftig verzen van devotie aan een spirituele leraar, door Dagpo Rinpochee, met Nederlandse vertaling.

Van 1 februari af zal Geshe Konchog Lhundup elke vrijdag-, zaterdag- en zondagavond een gedetailleerde uitleg geven van de Lam-Rimtekst 'Liberation in the palm of your hand'. (Met Engelse vertaling).

Inlichtingen: Maitreya Instituut, Heemhoeveweg 2, 8166 HA Emst, tel. 05787-1450.

Sayagyi U Ba Khin

Een tiendaagse Theravada-boeddhistische meditatiecursus (vipassana- of inzichtsmeditatie) volgens de traditie van Sayagyi U Ba Khin wordt gegeven van 8 tot 18 februari in Heeswijk-Dinther (N.Br.). Leraar: Matthijs G.C. Schouten.

Inlichtingen: Sayagyi U Ba Khin Stichting, Oudegracht 124, 3511 AW Utrecht, tel. 030-311445.

Nyingma

Het Nyingma Centrum Amsterdam heeft de volgende Kum Nye-weekenden op het programma staan.

15 - 16 december: Het hart openen.

2 - 3 februari: Negatieve energieën omzetten.

6 - 7 april: Energie-bewustzijn en de zintuigen.

11 - 12 mei: Lichaam, adem en bewustzijn

De cursus Kum Nye-ontspanning en de cursus Ruimte, tijd en kennis worden voortgezet. Op maandag 31 december wordt van 20.00 tot 21.45 uur de Vajra Guru Mantra gezongen, gevolgd door een korte stille meditatie.

Inlichtingen: Nyingma Centrum Amsterdam, Blasius-straat 14 - 16, 1091 CR Amsterdam, tel. 020-6685905.

Nyingma-cursussen worden voorts gegeven op de volgende adressen.

Amsterdam, De Kosmos, Prins Hendrikkade 142, tel. 020-267477.

Utrecht, Centrum voor Spirituele Ontwikkeling, Oudegracht 207, tel. 030-310924.

Leiden, Sterrewacht 8, tel. 071-131192

Hoensbroek, Gezondheidscentrum, Akerstraat 74, tel. 04492-2837.

In twee plaatsen zijn er oefengroepen Kum Nye:

Zoetermeer, Ewalda Buiting, tel. 079-513480

Hengelo, Hessel Postuma, tel. 074-437656.

De Tiltenberg

Voor 1991 heeft de Tiltenberg een uitgebreid zenprogramma gepland.

Sesshin, intensieve zen-training voor gevorderden:

17 - 21 april Nico Tydeman; 16 - 23 mei Genpo Merzel Sensei, 31 mei - 4 juni Ama Arokia Samy Gen-Un-Ken Sensei (engelstalig), 7 - 20 juli Prabhasadharma Gesshin Myoko Roshi (engelstalig), 2 - 7 augustus Ama Arokia Samy Gen-U-Ken Sensei; 20 - 29 september Genpo Merzel Sensei; 23 - 27 oktober Nico Tydeman; 22 nov. - 1 dec. Genpo Merzel Sensei.

Weekends, ook voor beginners, onder leiding van Ursula Giger, Mimi Maréchal of Mineke van Sloten:

8 - 10 februari; 8 - 10 maart; 10 - 12 mei; 23 - 25 augustus; 13 - 15 september; 11 - 13 oktober; 13 - 15 december.

Werkweken onder leiding van Mineke van Sloten: 8 - 12 april; 30 sept. - 4 okt. Open dag: 21 juli, met Prabhasadharma Roshi.

Inlichtingen: De Tiltenberg, Zilkerduinweg 375, 2114 AM Vogelenzang, tel. 02520-17044.

Vipassana Groningen

Een meditatieweekend onder leiding van de Eerw. Jhananando wordt gehouden van 8 - 10 februari en 5 - 7 april in De Tuin, A-Kerkhof ZZ 22, Groningen.

Voor volgend jaar staan tevens retraites op het programma van 10 - 19 mei (onder leiding van Johan Tinge) en van 10 - 20 augustus onder leiding van de eerw. Mettavihari. Deze retraites worden gehouden in de Volksabdij te Ossendrecht.

Inlichtingen: Stichting Vipassana Meditatie Groningen, tel. 050-733774 (Eerw. Jhananando) en tel. 050-711680 (Johan Tinge).

Zendo Oshida

In het meditatiecentrum Zendo Oshida in het Albertinum, Heyendaalseweg 121, Nijmegen, worden op iedere eerste zaterdag- en iedere derde zaterdagochtend van de maand zazenbijeenkomsten gehouden. Ook zijn er wekelijkse bijeenkomsten.

Inlichtingen: Chris Smoorenburg, tel. 080-229844.

VWBO

De Vrienden van de Westerse Boeddhisten Orde houden van 22 - 29 december een winterretraite bij Rhenen. Daar worden ook meditatieretraites gehouden van 8 - 11 februari en van 8 - 12 mei.

Inlichtingen: Vajragita, tel. 030-620268; Bodhimitra, tel. 015-611470; Margje Perla-Zeef, tel. 035-40963.

Zentrum

Langdurige introductie- en gevorderdencursussen zenmeditatie beginnen in januari in het Utrechtse Zentrum.

Een introductiecursus van 15 woensdagavonden onder leiding van Rients Ritskes begint 30 januari. Een soortgelijke cursus van 15 donderdagavonden met Tineke Hartgers als docente begint 31 januari.

Een gevorderdencursus van 22 maandagavonden, geleid door Rients Ritskes, start 7 januari en een soortgelijke cursus van 22 dinsdagavonden, met dezelfde leiding, begint op 8 januari.

Op zaterdag 26 januari worden er 's middags in het Zentrum twee informatiebijeenkomsten gehouden.

Onder auspiciën van Rients Ritskes wordt van 22 - 24 februari een intensief zenweekend gehouden in het cursuscentrum De Eikenburg in de bossen bij Eindhoven.

Inlichtingen: Zentrum, Werfkelder Oudegracht 297, Utrecht, tel. 030 - 882528. □

De bodhisattva Samantabhadra

De Boeddha-figuur op het omslag van Saddharma stelt Amida voor, de Boeddha van het Oneindige licht, gezeten in de handhouding van meditatie. Het achttiende-eeuwse Japanse beeld bevindt zich in het Rijksmuseum voor Volkenkunde te Leiden. Foto Else Madelon Hooykaas.

